

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2022

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Bala ditaelo KA MOKA ka tlhokomelo.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

5. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

10. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

4	Go rile go tla senyega ya ba ge a thoma go ikgweranya le diokobatši, tšhelete e lewa boka dithetlwa, a rekela le bagwera ba gagwe. O be a kgona le go ba lefela pese ya go ya mafelong a boithabišo, marobalo, dijo gammogo le dino. Bangwe ba direlwa meletlo ya matswalo ntle le go ntšha pene. Mogale a' Khutšo o be a bile a bolela a re, 'Ke a ja, ke a nwa, ke tla re ke sa nyakang? Yo a nago le pelaelo a a hwe!' O be a sa itire motho wa batho o be a hlakantšhwa bjaša ke tšhipi ya boramošweu selotwapotleng.	35 40
5	Mogologolo o boletše a re: 'Se se sa felego se a hlola.' Kgwarana lela le ile la thoma go sesefala, a thoma go rekiša dithoto tšela go fihlela a se sa ba le selo. A lewa ke dihlong ka ge a be a thomile go phela ka go kgopela. Mohumi yola wa go huma le dinala a fetoga modiidi wa go hloka le pudi ya leleme le letala. Motšhitšhi wola wa bagwera ba go tlala pese a bego a ba rekela madila ba thomile go mo katoga. Ge a ba kgopela thušo ba mmitša sepharelankong sa go se kgone go šomiša tšhelete.	45 50
6	Mahlatse yena gabjale ke <i>Chartered Accountant</i> , o phela gabotse ebile o šoma femeng ya go tuma ya go lefa gabotse. Khutšo ge a mo lebelela o a swaba ebile o tlala ka boitsholo. O duma e ke a ka boetša nako morago fela seo ke toro. Diaparo ke mankgeretla, yena le meetse ke katse le legotlo ebile o iphešitše segaswi ka ge a sesella le mebila ka gore o be a bile a rekišitše ntlo yela ya kgoparara ya batswadi ba gagwe. Mahlatse o tshepiša go mo thuša fela ge a ka boela sekolong go tšwetša dithuto tša gagwe pele. Khutšo le yena ka go bona gore o a hlaka, o tshepiša go boela sekolong. Aowa, re tla re re re ke dipitsi ra bona ka mebala!	55 60

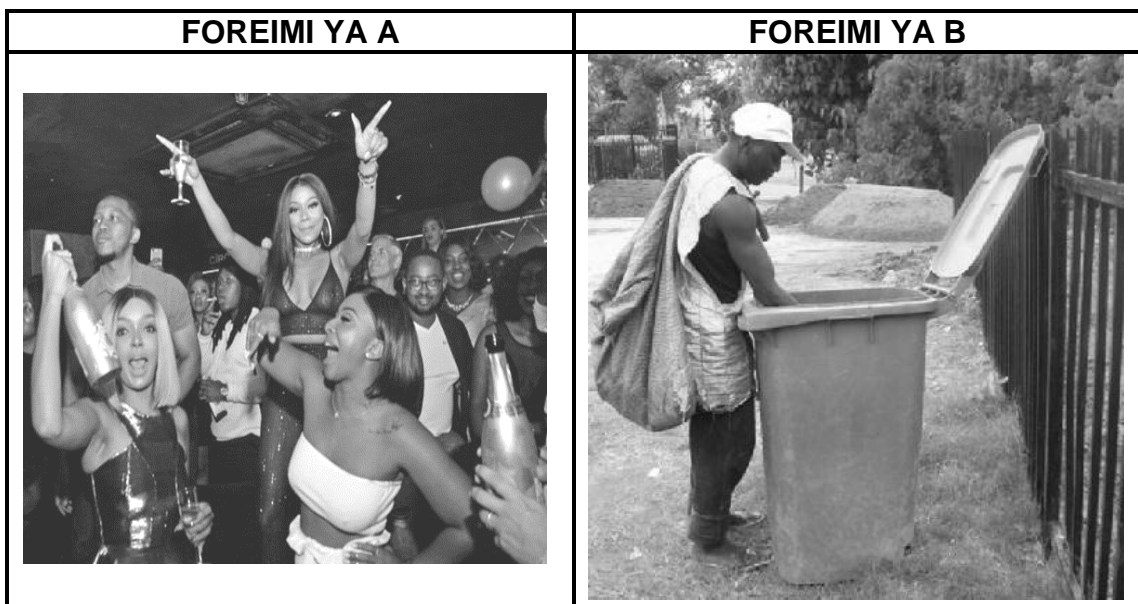
[Mothopo: Boitlhamelo]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya 1 tsopola dika tše di hlalošago go re:
- (a) Ba lapa la Lehumo ba be ba rutegile.
- (b) Ba ile ba hlokofala. (2)
- 1.1.2 Laetša dilo TŠE PEDI tše di utollago gore Lehumo le mosadi wa gagwe e be e le batho ba go rata thuto go tšwa temaneng ya 1. (2)
- 1.1.3 Bapetša Mahlatse le Khutšo go ya ka diteng tša temana ya 2. (2)
- 1.1.4 Akaretša diteng tša temana ya 3 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.5 Efa dintlha TŠE PEDI go tšwa temaneng ya 4 tše di laetšago gore Khutšo o be a sa tsebe mohola wa tšhelete. (2)
- 1.1.6 Ka dintlha TŠE PEDI hlatholla kotsi ye e ka welago Khutšo ka go ikgweranya le diokobatši. (2)

- 1.1.7 Ke ka lebaka la eng Khutšo a duma ge nkabe nako e boela morago? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.8 Ke thuto efe yeo re e hwetšago go tšwa temaneng ya 5? Tiiša karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.9 Ge o be o le Khutšo o be o ka dira eng sa go fapana le seo a se dirilego setšweletšweng se? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.10 Maikutlo a gago ke afe mabapi le diteng tša temana ya 6? Fahlela karabo ya gago. (2)

1.2 Lekodišiša diswantšho tša ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.istockphoto.com]

- 1.2.1 Ka dintlha TŠE PEDI, efa ditiragalo tša SETŠWELETŠWA SA B. (2)
- 1.2.2 Bapetša diteng tša SETŠWELETŠWA SA A TEMANENG YA 3 le SETŠWELETŠWA SA B FOREIMING YA A. (2)
- 1.2.3 Ke eng se se laetšago gore lesogana le le lego SETŠWELETŠWENG SA B FOREIMING YA B le a hlaka? (1)
- 1.2.4 Kgetha karabo ya maleba. Ke ditlamorago dife tše bafsa ba ba lego SETŠWELETŠWENG SA B FOREIMING YA A ba ka itemogelago tšona? (1)
- A Lethabo
B Katlego
C Dintwa
D Lerato

- 1.2.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša gore ke thušo efe ye e ka fiwago lesogana le le lego SETŠWELETŠWENG SA B FOREIMING YA B. (2)
- 1.2.6 Na o a dumela gore ga go na boithabišo ntle le dinotagi? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI o lebeletše SETŠWELETŠWA SA B FOREIMI YA A. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša setšweletšwa se sa ka tlase ka mantšu a gago ka go kgoboketša dikgopolokgolo tše di laetšago ditlamorago tšeo dikhamphane di ka lebanago le tšona ge di sa obamele molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya Batho.

ELA HLOKO:

1. Kakaretšo ya gago e be le dintlha tše 7 gomme e se fete mantšu a 90.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.
5. Kakaretšo e be ka mantšu a gago.

SETŠWELETŠWA SA C**TŠHIRELETŠO YA TSHEDIMOŠO YA BATHO**

Ka ngwaga wa 2021 mmušo o tsebagaditše molao wo o lebanego le Tšhireletšo ya Tshedimošo ya Batho (*Protection of Personal Information Act*). Maikemišetšomagolo a molao wo ke go laola dikhamphane kgahlanong le phatlalatšo ya tshedimošo ya batho ntle le tumelelo ya bona. Tshedimošo ye e ka ba ye motho a e tšweleditšego ge a reka se sengwe dikgokaganong tša leago goba a tlatša diforomo tše itšego. Molao wo o šireletša tshedimošo ya batho, dikhamphane le mekgatlo ye mengwe ka Afrika-Borwa. O theilwe godimo ga karolo ya 14 ya molaotseo ye e rego motho yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo ya sephiri. Dikhamphane di ka lahlegelwa ke bathekgi ge di ka phatlalatša tshedimošo ya batho ntle le tumelelo ya bona.

Dikhamphane tše di sa obamelego molao wo wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya Batho (*POPIA*) di ka loba tšhelete ye ntši ka ge ba ka di iša dikgorongtshoko mo di ka fetšago di otlwa dimilione tša diranta. Bengdikhamphane ba ka efoga seo ka go se phatlalatše tshedimošo ya batho. Ge dikhamphane di sa šireletše tshedimošo ya batho, seriti sa tšona se ka fefoga ka ge bathekgi ba tla be ba sa di bolele gabotse. Setšhaba se ka feleletša se hloka tshepo go tšona.

Dikhamphane di ka tšeelwa mangwalo a kgwebo gomme tša lahlegelwa ke letseno ka ge di tla be di sa obamele *POPIA*. Bengdikhamphane ba ka feleletša ba rometšwe ntlwanaswiswi mengwaga ye lesome. Go phatlalatša tshedimošo ya batho mo go sego molaong go ka tsentšha batho dikgokaganong tše ba sa di letelago le batho ba ba sa ba tsebege. Ba ka ikhwetša ba le mathateng ka ge tshedimošo ya bona e tla be e šomišwa bošaedi ka lebaka la go hloka šedi ga dikhamphane tše.

Motho yo mongwe le yo mongwe o nyaka go tsenela tša kgwebo le motho yo a mo tshepago. Dikhamphane tše di ratago go gokagoketša bathekgi ka bontši di swanetše go obamela *POPIA* ka gore ge di ka se dire bjalo maina a tšona a tla tšhilafala gomme tša hloka bathekgi. Go bohlokwa gore bengdikhamphane ba obamele (*POPIA*) go tšwetša pele le go šireletša dikgwebo tša bona.

[Mothopo: Boitlhamelo bjo bo nago le dinyakišišo]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3

Lebeledišiša papatšo ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go balwa le go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

DIETA TŠA GO ŠOMA TŠA
BOVA

Dieta tša BOVA di hwetšwa ka mehutahuta.
Reka para tše pedi fela, o hwetše e tee mahala!

RWALA BOVA, O ŠIRELETŠE!
Leletša: 0865541000

[Mothopo: www.inews.co.uk]

3.1 Kgetha karabo ya maleba. Papatšo ye e lebišitšwe go:

- A Barutwana
- B Bašomi
- C Dimpša
- D Baoki

(1)

3.2 Tsopola polelo ya go jabetša go tšwa papatšong.

(1)

3.3 Šomiša 'bogale' le 'mošomo' go hlaola 'mpša' le 'dieta' papatšong.

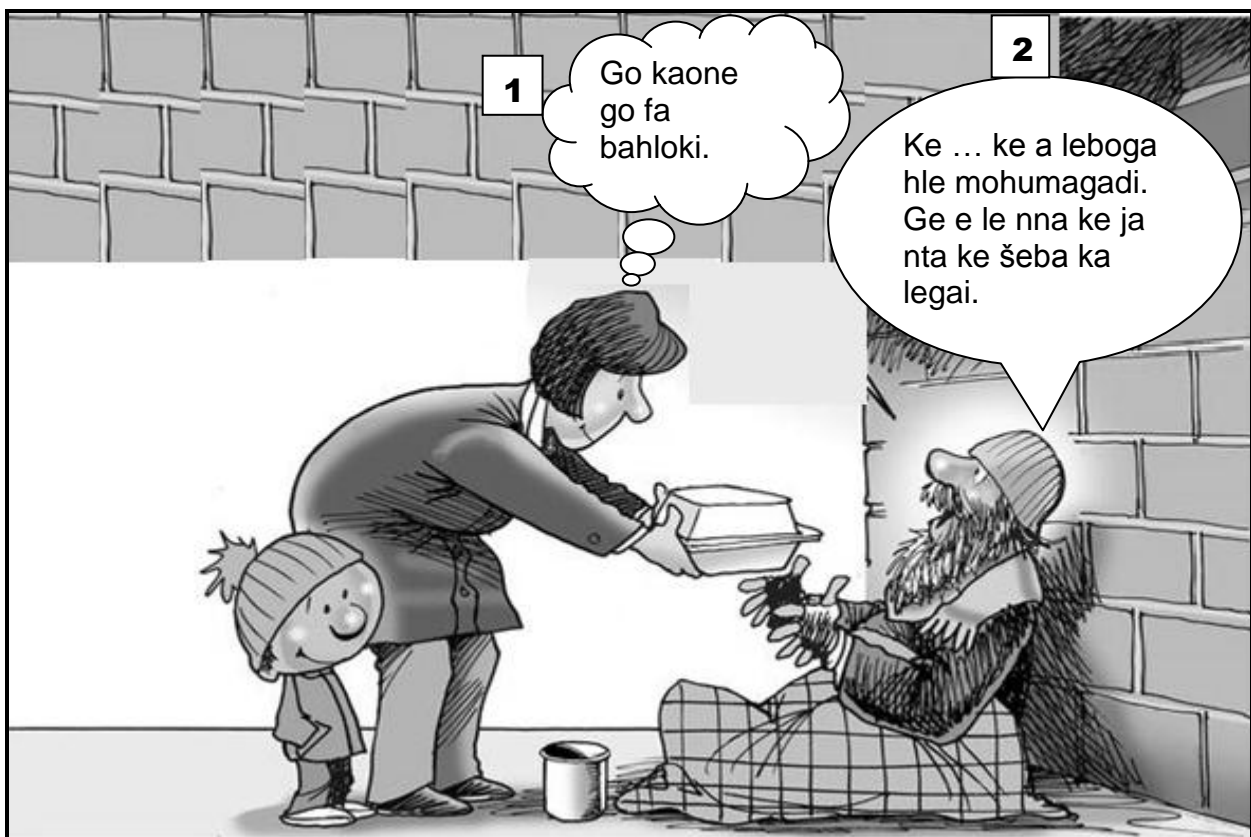
(2)

- 3.4 Hlaloša gore ke ka lebaka la eng mmapatši a šomišitše ditlhaka tše dikgolo lentšung le 'BOVA'. Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.5 Hlatholla ka fao tšhomišo ya thekniki ya seswantšho e nago le khuetšo ya go gokagoketša bareki. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.6 Na o a dumela gore mantšu a: 'RWALA BOVA, O ŠIRELETŠEGE!' ke selokene sa papatšo ye? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- [10]

POTŠIŠO YA 4

Lebedišiša khathune ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go balwa le go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.garyvarvel.com]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Mokgalabje yo a dutšego fase ke ... (1)
- A mokgopedi.
B moopedi.
C moraloki.
D mošomi. (1)
- 4.2 4.2.1 Efa lelatodi la tiragalo ye e dirwago ke mosadi khathuneng ye. (1)
- 4.2.2 Ngwala nyenyefatšo ya seaparo se se lego hlogong ya ngwana. (1)

- 4.3 Akaretša molaetša wa khathune ye. (1)
- 4.4 Laetša tswalano gare ga sefahlego sa mosadi le sebopego sa PUDULA YA 1. (2)
- 4.5 Akanya maemo a boso o lebeletše batho ba ba tšwelelago khathuneng. Fahlela ka ntlha E TEE. (2)
- 4.6 Akanya maikutlo a seboledi PUDULENG YA 2. Fahlela ka ntlha E TEE. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

Badišiša setšweletšwa se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F

MOHOLA WA DIAPARO TŠA SEKOLO

Mehleng ya lehono diaparo tša fešene di fetogile seka sa go laetša maemo le go hlalefa go bana ba bantši. Diaparo tša sekolo tšona di dira gore barutwana ba swane le go lekana. Di hlatloša maemo a sekolo, di fokotša dintwa le go se kwane gare ga barutwana. Di fokotša boganka barutwaneng ba bangwe tša ba hlokiša sebaka sa go kgetholla ba bangwe go ya ka diaparo tšeo ba di aparago. Di bjala moya wa boitshepo le botee gare ga barutwana. Barutwana ba tlogela go inyatša mabapi le tebelelego le maemo a bona. Ka tsela ye ba efoga kgatelelo ya sethaka gomme ba kgona go hlokomedišiša le go nepiša dithuto tša bona. 5

Barutwana ba boloka nako ka ge ba tseba seo ba swanetšego go se apara ntle le go senya nako ka go hlwa ba kgetha seo ba ka se aparago. Batswadi le bona ga ba tshwenyeye ka seo bana ba bona ba tlogo se apara. **Diaparo tša sekolo di bolokela batswadi tšhelete.** 10

Di dira gore barutwana ba ikgantšhe ka sekolo sa bona le go se botegelela. Di godiša moya wa tšhomišano le thekgano gomme se se bonala kudu ka nako ya diphadišano tša dipapadi ge ba phadišana le dikolo tše dingwe. Barutwana ba **ipopa** ngatana e tee gomme ba thekga sekolo sa bona. 15

[Mothopo: Boitlhamelo]

- 5.1 Go tšwa temaneng ya 1 tsopola lehlathi o be o hlaloše tirišo ya lona. (2)
- 5.2 Efa tirišo ya mašala a a thaletšwego. (2)
- 5.3 Go tšwa temaneng ya 2 šomiša lentšu le 'tseba' lefokong bjalo ka leina o be o fe le lehlalošetšagotee la leina le. (2)
- 5.4 Ngwala gore lefoko le le kotofaditšwego ke la modirišo ofe o be o le fetolele go modirišokgonego. (2)
- 5.5 Ahlaahla tirišo ya lediri le le kotofaditšwego temaneng ya 3. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70